

MUSEO TAMAYO

Pablo Picasso
(España, 1881)
tsá'tsaa a'go ríguiin inuun xílè jamí, 1960
Virginia Jaramillo
(El Paso, Texas, EEUU, 1939)
Rí nàgajnu nàkújmá, 1979

Museo Tamayo gi'doo mbá'a inii ñajún ñà'ñí rí nà'kha wamba xuajen mbá'ó rí kuejen inuun numbaa, ginii nēj ñàjùun museo rí nigè'e ná Mixii. Rí phú nigí'duu nēj, ñàjuun ído tata Rufino Tamayo gajmaa a'guii, nana Olga, niguá'diin nìgimbú mbá'a inii ñajún ñà'ñí awún tsígu 1970, xkua'nii nigí'duun júmà rí màgé'ee museo rí jáya mbi'yuu táta asndó xúgè'. Nàkúú xó nùñajún ikháán xó' ído marigú àjngáá numuu wambá ñajún ñà'ñí ginii nùrá'aan nēj xó' ndíku màrigú muyaxii xàbò, nùthá xó' xóo màgi'duun muwaa mbá'a inii ñajún ñà'ñí jamí ndu'yaa xó' júmà xoo nàgii muwaa gajmaa nēj xó ja'nii já'ne rí ríga' mbi'i xúgè'.

Àjngáá rí ndíkú nírígu xó' numuu àjma ñajún ñà'ñí nìró'ó xó ja'nii nàjma ñajún ñà'ñí drígoo wambaa xàbò, rá mbi'thaa nēj ja'nii porquèè wambá xuajen niguma ñajún ínè xàbò, rá mbi'thaa tsígu, ambrúto ná júwèè jamí ambrúto xó núwìi xàbò. Atiaxe, nìrá'aan xó' mbá ñajún ñà'ñí drígoo táta Pablo Picasso, táta tsígè' phú gi'doo nùmuu awún ñajún ñà'ñí rí nigí'duu nìrigá awún arte moderno ó rí ríga asndó xúgè', gajmaa àjma ñajún ñà'ñí drígoo nána Virginia Jaramillo, nána tsígè' nigumaa ná Mixii, ná ndáwaa Mixii gajmaa Estados Unidos, ndíkú nika agaxtaa ná Estados Unidos, ikhaa ído nitá'a ló' tiwapaa siglo XX (más o menos awún tsígu 1950) nè'ne mbá'a inii ñajún ñà'ñí rí ngijiun lajuín mafrá'a ló' xó ja'nii. Xí nawatrá'aan ñajún ñà'ñí rí nine nàjmii xàbò tsígè' nàkujma rí àjmiin xàbò tsí júwá' wambá xuajen tsíngua' jamí ambrúto júma júya, ído nine ñajún ñà'ñí nàkujma rí ikhaa júma juyee já'ni, jamí xù'kó, xó níniin màmbuu ñajún ñà'ñí.

Ñà'ñí rí nijmuun, figuras geométricas rí nìráwiin jamí xó nijmuun ñà'ñí níniin ñajún dríguun. Nakuun xó nikujma rí mbe'thaa lajuín ñajún ñà'ñí ríge', màngaa nàkujma jùma rí rá mbrígu nēj jamí tsí nínè nēj, jamí xú'ko xó nijanu nēj inuun xàbò jamí xó niguatrá'aa nēj.

Jaramillo nìgumaa ná El Paso, Texas, tsígu 1939. Nigajaan ná Los Ángeles jamí nijne gajmaa ná gù'wá gisngáá Otis Art Institute, gù'wá gisngáá ríge' naguwiin xàbò tsí nune ñajún ñà'ñí jamí tsí núne diseño. Ndíkú nika agaxtaa ná Nueva York, ikí niyamboo nijne gajmaa. Awún tsígu 1960 jamí 1970, nána Jaramillo nijne mbá'a inii ñà'ñí inuun xtí mbá'ó, rí nùthaa lienzos, mbó iniin ñà'ñí jágò nēj ja'nii, pero nàxtí'kuun né ijne línea rí mìxngáá nixújdaa kajngó naxnúún imbá kiáxuun nēj. Náki tsígu 1979, asndo ndàmbaan ló' tsígu 1990 nànguaa nijnii ñà'ñí inuu xtí lienzo a'kó nigijduu nijmuu i'wa já'ne majnii ñà'ñí jamí mbá'yoo xí magajnuu i'wá kiáxe.

Xúgii ñajún ñà'ñí rí gatí ijné Museo Tamayo gijdoo àjma ñajún ñà'ñí drígoo Jaramillo rí nijne awún tsígu 1979, awún ñajún ñà'ñí rí nuthaa Teoremas visuales tó'oo nēj. Inuu iyii' xtíxú, rí nìxújduun gajmaa ñáwún, nijnii ñajún ñà'ñí à'ko nìgájnunu figuras geométricas. Ñajun ñà'ñí rí ginii mì'ñuu awún nēj, ná ní'jiun mujun nēj jmbú jáboo mbá'a jámbaa rí nakujma gaké jamí nothó ríguu nēj i'ne àjma triángulo rí jago ikhaa maj ñà'ñí, numuu rí waa kujmá nēj. Mbá triángulo nigijduu asndó idxuu nēj rijmaa, ikí ikaa nè mbáyii jamí xó januu né ná tíkuíí. Triángulo rí riajmuu mbá jmbú nagijduu nēj ná níjiun mujun ñà'ñí jamí tsíwaa nēj gajmaa rí ginii, ithá tsingúa ika inuu nēj, tsí jánuun nè ná tíkuíí. Mbá rectángulo rí nanguá tsídà' narogoo mbá xúgii mbáyii, wambá brijní. Wambá xkrída ré nàsgájma xó níboo jámbaa, indoo numuu wáá jaguu ñà'ñí. Ñajun ñà'ñí rí riajmuu xó color vè'é ja'nii awún nēj. Mbíjthoo nēj rí ríjmaa ná nijiun mujun káma mbá rectángulo color azul marino jamí ikhaa máj xó color vè'é awún nēj. Agoo nēj nistémee ajma línea azul, mbá nēj smídu imbá nēj koche, jágo rà'a nēj wambá mbéjtoó iyii'.

Ído nigijduu nijnii rí màjmuu, nána artista tsígè' nistíma iyii' ráka inuu já'ne ná niguwii iyii', gèèn nejnë ambrúto inuu nēj; nigajnuun xkrédoo ráwuun iyii' ráka. Ndíkú, nijmuu mbá'a inii jùbá' màjnii ñà'ñí jamí mastemee línea ná inuun iyii', ikí nì'tsí gajmaa ñà'ñí jamí xkrídoo mbá'a figuras rí nàtó'oo awún geometría. Ído nàgajnuun xkrédoo xtí'ku ríge' nàkújma ná nàwaa nēj numuu rí ñàwúún ní'nii gajmaa nēj, xó ñajún rí nónè xàbò tsí nùñajuín júbá' barro ja'nii nēj. Jamí xú'ko, artista tsígè' nàjnë kiájun mbá ñà'ñí rí gijdoo mbá'a líneas jamí nàjánu mbá punto rí nàwaa nēj à'khó nàkujmá mbá'a inii xkrédoo figuras jamí ndú' timá nēj, awún ñajun ríge' nàruwaa mbá'a iyii', à'ko nàguwii mbá'a inii figuras.

Ixó má', Pablo Picasso –nìgumaa ná xuájen Málaga, España nàkí tsígu 1881 jamí nijánuu ná xuájen Mougins, Francia tsígu 1973- ino nàtá'án ló' siglo XX nìgijduun niguma nuwii jamí nìgua'yaa rí phú gijdoo numuu, niñájuiin nàkuu ná nawàà xkrédoo figuras. Atíyaa màtiyàà, tá makuu já'yoo xó nine i'wii xàbò tsí niñájuiin gajmaa xkrédoo xó ja'nii gèfé mbá xàbò jamí xó ja'nii i'wá já'né, niri'khuu nēj gajmaa xkrédoo figuras geométricas jamí xó majan nàkujma i'yoo. Ñajun ñà'ñí rí nàguxii Museo Tamayo gèjdoo mbá ñajun ñà'ñí rí nèjnë Picasso, ikí nijmuu ñà'ñí rí xó mì'tsí ja'nii (nùtháá óleo) rí niguma tsígu 1960, mbi'yuu né Desnudo sobre un diván (tsá'tsaa a'go ríguiin inuun xílè). Ná awún nēj, ná nijiún xtíyuu nēj ná mbá tiguapaa nēj rí rijmaa kàma mbá triángulo mì'xá. ikí màj ná rijmaa, ná nijiún mujun nēj, kàma imbá cuadro lajuin mì'xá. Xí matiaxe rí ginii asndó xó rí rá tíma figuras ja'nii, pero ágoo nēj, bámbá nijíuun nēj, mbù'yaa kùjma àjma xkrída rí jágò ñà'ñí xáni: nàkúún xílè. Nàjma nijíuun xílè ríge' nòthó ríguu i'né mbá xàbò tsí krájma inuu nēj jamí iká ríge' ñajún rí nàsgájmee awún ñajun ñà'ñí... ó mbá mbè'thaa xàbò, indoo nàwaa ná rijmaa, tsúduu, ídxùùn, jamí nàjma ñáwuun. Ágoo ríge', ná màxá, mbáyii kujmá kamá smíduu xàbò jamí nàjma sndíyuu', ixó màj nakúú xó iká ná nijiún xtíyuu cuadro. Mbá nakúú jmbú ríga ná mbáyii ixó màj imbá nakúú nismégoó jamí rijmaa yaxé. wambá ñáwun, rá mbè'thaa, pero najánu nej ná mbá sndíyuu'. Mbá xúgii xàbò nigumaa gajmaa triángulos, aunque màj nanguá káxe nēj ja'niin.

Historia drígoo arte occidental ndá'ya maxkámaa xí mìjngí júya mìjna xàbò tsí nùnè ñajun ñà'ñí. Nakúú ríge' naká rá rá'wii ñajún ñà'ñí rí nàjnë wámbaa xàbò, numuu mbè'thaa lajuín figuras rí nùráwii awún ñàjún ñà'ñí rí núnii, jamí ikáá nēj nàmakún júyaa i'wii xàbò tsí nàguajnú. Nàgumásjnuu, como xàbò tsí namañuun nónè ñajun ñà'ñí. Jamí màngaa, nàgii màxí gumá diin màj xí mìjngí júya mìjnee kàjngó mànújnga ló' muraxe tsá tsí gumá núwii ñajún rí nèjnë kàjngó muguá'diin ló' mujné núwii jamí muráxnuu. Kàjngó rú'ko, ¿ndí gajne xí mùrá'aan ló' xó ja'nii figuras geométricas, xúgii já'né jamí ñà'ñí rí nijmuu xàbò ído nénè ñajún ñà'ñí rí gejdoo Museo Tamayo jamí màguajdiin ló' nàkuu xó niñajún Virginia Jaramillo? ¿Ná rí ígii mamañá ló' idó mùrá'aan ló' nakuu wambá ñajun ríge' rá? Ríge' ígii mathane ído mèdxó' atsésnuwii ñajún ñà'ñí rí gè'doo Museo Tamayo